

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ В НІМЕЦЬКОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF PROFESSIONAL VOCABULARY IN GERMAN MILITARY DISCOURSE

Дужа-Задорожна М.П.,
orcid.org/0000-0003-4813-3294
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

Скоропад М.В.,
orcid.org/0009-0000-5821-1693
студентка II курсу магістратури кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню німецької військової лексики, яка є важливою складовою професійної мови військовослужбовців. Військова термінологія відіграє ключову роль у плануванні та проведенні військових операцій, а також при обміні інформацією та в процесі навчання.

Метою нашої статті є всебічне дослідження фахової лексики в німецькому військовому дискурсі. В статті проаналізовано, зокрема, структуру та функціональні особливості військових термінів, їх вплив на міжмовну комунікацію у військовій сфері. Особливу увагу приділено питанням точності та однозначності перекладу військових текстів, що часто є нормативними документами.

У статті розглянуто специфічні лексичні особливості військового дискурсу, такі як використання суміжних понять військової справи і політики, а також тенденція до використання загальної лексики замість вузькоспеціалізованих термінів. Як показав аналіз, німецький військовий дискурс має особливі мовні характеристики, відмінні від інших видів дискурсу. Він характеризується високою насиченістю термінами та використанням клішованих мовних форм, які регламентують військову діяльність, такі як команди, бойові документи, настанови, інструкції та статuti; має як раціональну, так і емоційну оцінку.

У процесі дослідження було з'ясовано, що найбільш поширеними тематичними групами у військовій підсистемі сучасної німецької мови є такі: зброя та її частини, системи оборони, військова техніка та її складові; рід військ, підрозділи, формування; військова тактика та стратегії; військова служба та види діяльності; військові звання; спорядження та амуніція; назви фортифікаційних споруд тощо.

У статті зроблено висновок, що переклад військових текстів потребує дотримання стандартизованих форм, усталених виразів і кліше, з метою забезпечення цілісності повідомлення та уникнення викривлення змісту. Такий підхід сприяє покращенню взаєморозуміння та координації дій у військовій і цивільній сферах.

Ключові слова: німецький військовий дискурс, військова мова, військова лексика, військовий термін, військовий переклад.

The article is devoted to the study of German military vocabulary, which is an important component of the professional language of military personnel. Military terminology plays a key role in the planning and conduct of military operations, as well as in the exchange of information and in the process of training.

The aim of our article is to conduct a comprehensive study of professional vocabulary in German military discourse. The article analyses, in particular, the structure and functional features of military terms and their impact on interlingual communication in the military sphere. Particular attention is paid to the issues of accuracy and unambiguity in the translation of military texts, which are often regulatory documents.

The article examines specific lexical features of military discourse, such as the use of related concepts of military affairs and politics, as well as the tendency to use general vocabulary instead of highly specialized terms. The analysis has shown that German military discourse has special linguistic characteristics that differ from other types of discourse. It is characterized by a high saturation of terms and the use of clichéd language forms that regulate military activities, such as commands, combat documents, guidelines, instructions and statutes; it has both rational and emotional evaluation.

In the course of the study, it was found that the most common thematic groups in the military subsystem of the modern German language are the following: weapons and their parts, defense systems, military equipment and its components; branches of the armed forces, units, formations; military tactics and strategies; military service and activities; military ranks; equipment and ammunition; names of fortifications, etc.

The article concludes that the translation of military texts requires adherence to standardized forms, established expressions and clichés in order to ensure the integrity of the message and avoid distortion of the content. This approach helps to improve mutual understanding and coordination in the military and civilian spheres.

Key words: German military discourse, military language, military vocabulary, military term, military translation.

Постановка проблеми. Дослідження військової лексики визначається її важливою роллю у сучасному суспільстві, яке стикається зі зростаючими військовими загрозами та конфліктами, особливо в контексті ситуації в нашій державі. Військовий конфлікт на сході України та агресія з боку Росії значно вплинули на розвиток і активне використання військової лексики в українському медіапросторі та повсякденному житті. Вказана лексика є ключовим елементом для забезпечення ефективної комунікації між військовими та цивільними особами, відображає соціально-культурний контекст і динамічні зміни в мові. Вивчення військової лексики сприяє покращенню професійної підготовки фахівців, забезпечує точність і зрозумілість передачі інформації в кризових ситуаціях, а також дозволяє глибше зрозуміти культурні особливості суспільства.

Окрім того, дослідження військової лексики має важливе значення для медіа, журналістів та перекладачів, які висвітлюють події, пов'язані з військовими діями. Це допомагає уникати непорозуміння і сприяє точності у висвітленні конфліктів. Аналіз змін та інновацій у військовій лексиці дозволяє виявляти нові тенденції у розвитку мови та адаптації термінології до сучасних реалій. Таким чином, вважаємо дослідження військової лексики актуальним, оскільки воно є необхідним не лише для лінгвістичної науки, але й для забезпечення ефективної комунікації в різних професійних сферах, що сприятиме покращенню взаєморозуміння та координації дій у кризових ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до аналізу наукових джерел, можемо стверджувати, що військова лексика є об'єктом численних лінгвістичних досліджень, як в Україні, так і за кордоном. Проблемами зазначеної лексики, її особливостями займалися вітчизняні науковці В. Балабін [1], Т. Корольова [3], І. Литовченко [4]. Зарубіжні дослідження представлені працями таких вчених, як А. Марковські (A. Markowski) [6], А. Слатер (A. Slater) [7]. А. Юст (A. Just) [5] та інші.

Мета дослідження. З урахуванням вище сказаного, метою нашої статті є всебічне дослідження військової лексики, зокрема її структури, функціональних особливостей та впливу на міжмовну комунікацію у військовій сфері.

Для проведення нашого дослідження було використано військові тексти, наведені у відкритих Інтернет-джерелах [8; 9].

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі, де глобалізація та міжнародне

співробітництво у сфері безпеки та оборони набувають все більшого значення, вивчення військової лексики стає надзвичайно важливим для забезпечення ефективної комунікації між військовими структурами різних країн. Одним із глобальних викликів є військові конфлікти в гарячих точках по всьому світу, що потребують правдивого та адекватного висвітлення. Військова лексика, яка включає специфічні терміни та вирази, є невід'ємною частиною професійної мови військовослужбовців і відіграє ключову роль у плануванні та проведенні військових операцій, обміні інформацією та навчанні. Мова, якою описуються мілітаризовані події, часто стає маніпулятивним інструментом, тому вибір лексичних одиниць визначає прагматику висловлювання. Таким чином, дослідження військової лексики є важливим питанням лінгвістичної науки і підкреслює актуальність цього дослідження.

В процесі проведеного дослідження було з'ясовано, що військова лексика є складною системою, яка охоплює поняття, пов'язані як з побутом військових, так і з їхніми службовими завданнями. Вона тісно переплітається з повсякденною мовою, і військові терміни все частіше з'являються у мовленні. Особливо активно це відбувається в період військового конфлікту, що ми й можемо спостерігати сьогодні в Україні. Тому систематизація, класифікація та дослідження процесів утворення і поширення вказаної лексики є доцільними та необхідними.

Раніше військову мову вважали просто спеціальним словниковим запасом, пов'язаним з військовою сферою. Німецька дослідниця А. Юст визначала її саме таким «словниковим запасом, який належить військовій сфері», відмінний від солдатської мови своїм спеціалізованим характером і відсутністю розмовних виразів з казарменого життя [5, с. 10]. Однак варто зауважити, що сьогодні цю дефініцію вже не можна вважати повною, оскільки вона зводить військову мову лише до спеціального словникового запасу і не враховує інші важливі аспекти, такі як системно-лінгвістичні, комунікативні та текстові.

На нашу думку, більш точно визначення пропонує інша німецька дослідниця А. Слатер, яка зазначає, що військова мова охоплює всі усні та письмові висловлювання, що походять з військового середовища, мають спеціальний словниковий запас та норми, і призначені для фахівців. Військова мова не ізольована, а взаємодіє з загальноживаною мовою, іншими фаховими та солдатською мовами. Вона призначена для чіткої та однозначної комунікації, значною мірою спи-

рається на встановлену термінологію, яка використовується в наказах, командах, звітах і радіоповідомленнях. Вказана термінологія точно визначає, хто, коли і що має робити [7, с. 2–3].

Польський мовознавець А. Марковський вважає термін «військова мова» складним і підкреслює, що під ним зазвичай розуміють спеціальний словниковий запас, який використовується у військовій сфері. Проте дослідник наголошує, що військова мова не є окремою лінгвістичною системою, адже більшість її граматичних правил збігаються із загальноживаною мовою, а відмінності в основному проявляються в лексиці та фразеологізмах. На його думку, військову мову точніше було б називати «військовим словником і фразеологією», але визнає, що це складно для розуміння. А. Марковський не згоден також з терміном «військовий жаргон», який передбачає неформальне спілкування поза службою [6].

Український науковець В. Балабін зазначає, що військова лексика є унікальним видом вузькоспеціалізованих термінів, оскільки вона використовується як в офіційно-діловому, так і в науково-технічному стилі мови. Вказана лексика включає не лише терміни, що пов'язані з військовими поняттями, але й інші слова, які часто є стилістичними синонімами цих термінів. Тому, на думку науковця, найважче перекладати ті військові термінологічні одиниці, які описують специфічні реалії, відсутні в іншій країні [1].

Під військовим терміном більшість науковців розуміють слово або фразу, що використовується для позначення конкретного військового об'єкта або поняття в офіційному військовому спілкуванні. Основними характеристиками військового терміну є чітке визначення, системність, однозначність, нейтральність у стилі та висока інформативність. Щоправда, ці характеристики функціонують тільки в межах спеціалізованої термінологічної системи. Якщо термін виходить за межі цієї системи, він втрачає свої специфічні властивості і стає частиною загальноживаної мови [4, с. 38].

Українська мовознавиця І. Литовченко, яка досліджує українську військову терміносистему, класифікує військову термінологію за семантичним змістом, сферою використання та на основі історико-лексикологічних аспектів [4].

Вважаємо, що в семантичному аспекті термінологічні одиниці військової підсистеми сучасної німецької мови можна також класифікувати на лексико-семантичні групи, серед яких найбільш поширеними є такі:

1. Зброя та її частини, системи оборони, військова техніка та її складові, наприклад: *der Flammenwerfer* – вогнемет, *das Radarsystem* – радарна система, *das Luftverteidigungssystem* – система протиповітряної оборони, *die Panzerabwehrrakete* – протитанкова ракета, *die Kamikaze-Drohne* – дрон-камікадзе.

2. Рід військ, підрозділи, формування, наприклад: *die Sanitätstruppe* – медична служба, *die Pioniereinheit* – інженерні війська, *das Bataillon* – батальйон, *die Panzertruppen* – танкові війська, *die Infanterie* – піхота, *die Fallschirmjäger* – парашутисти-десантники, *die Militärpolizei* – військова поліція, *die Luftlandetruppe* – повітряно-десантні війська, *die Aufklärungstruppe* – розвідувальні війська.

3. Військова тактика та стратегії, наприклад: *der Hinterhalt* – засідка, *die Guerillataktik* – партизанська тактика, *die Gegenoffensive* – контрнаступ, *die Blitzkriegführung* – стратегія блискавичної війни, *die elektronische Kampfführung* – радіоелектронна боротьба.

4. Військова служба та види діяльності, наприклад: *die mobile Schnelleinsatzgruppe* – пересувна група швидкого реагування, *der Fernmeldeverkehr* – зв'язок, *der Wachtdienst* – вартова служба, *der Marsch* – марш, *der Hinterhalt* – засідка, *die Logistik* – логістика, *die Versorgung* – постачання.

5. Військові звання, наприклад: *der Obergefreite* – старший рядовий, *der General* – генерал, *der Unteroffizier* – молодший сержант, *der Feldwebel* – сержант, *der Generalmajor* – генерал-майор, *der Stabsgefreite* – старший рядовий, *der Major* – майор, *der Gefreite* – рядовий.

6. Спорядження та амуніція, наприклад: *der Plattenträger* – плитоносець, *die Schutzweste* – бронезилет, *die Schutzbrille* – захисні окуляри, *der Nachtsichtgerät* – прилад нічного бачення, *der Helm* – шолом, *das Tarnnetz* – маскувальна сітка.

7. Назви фортифікаційних споруд, наприклад: *der Bunker* – бункер, *der Schützengraben* – окоп, *die Festung* – фортеця, *die Schanze* – укріплення, фортифікаційний вал, *das Minenfeld* – мінне поле, *der Unterstand* – бліндаж, укриття, *die Schützenstellung* – стрілецька позиція.

Крім того, І. Литовченко детально аналізує різноманітні групи термінів, що є характерними для української військово-політичної лексики. Серед них виділяються термінологічні одиниці, які охоплюють посади в уряді та політичні партії, державні органи, міжнародну політику, юридичні та економічні аспекти, а також суто військові поняття [4, с. 147]. За аналогією з класифікацією

української мовознавиці можемо і в німецькій військовій терміносистемі виділити такі групи термінів:

1. Посади в уряді та політичні партії: *der Verteidigungsminister* – міністр оборони, *der Präsident* – президент, *der Staatssekretär* – державний секретар, *die Bundeskanzlerin* – канцлерка ФРН, *der SPD-Kanzlerkandidat* – кандидат у канцлери від Соціал-демократичної партії Німеччини, *der Innenminister* – міністр внутрішніх справ.

2. Державні органи: *der Bundestag* – Бундестаг, *die Bundesbank* – Федеральний банк Німеччини, *die Landesregierung* – Уряд землі (адміністративної одиниці поділу Німеччини), *der Verfassungsschutz* – Конституційний захист (служба, що забезпечує конституційний порядок і бореться з екстремізмом).

3. Міжнародна політика: *der Botschafter* – посол, *der Diplomat* – дипломат, *die Internationale Organisation* – міжнародна організація (наприклад, Європейський Союз, НАТО, ООН), *die Aussenpolitik* – зовнішня політика, *der Internationale Vertrag* – міжнародна угода, *der UNOVertreter* – представник ООН.

4. Юридичні та економічні аспекти: *die Korruption* – корупція, *die Rechtsprechung* – судочинство, *die Wirtschaftspolitik* – економічна політика, *die Insolvenz* – неплатоспроможність, *die Steuerhinterziehung* – ухилення від сплати податків, *das Patentrecht* – патентне право.

5. Суто військові поняття: *die Waffe* – зброя, *die Armee* – армія, *der Kriegsgefangene* – військовополонений, *die Militärstrategie* – військова стратегія, *die Luftabwehr* – протиповітряна оборона, *die Militärbasis* – військова база, *die Militärische Übung* – військові навчання, *die Schlacht* – битва, *die Taktik* – тактика.

Українська дослідниця Т. Корольова також звертає увагу на те, що військовий дискурс має специфічні лексичні особливості, такі як використання понять, пов'язаних з військовою справою і політикою, а також тенденцію до використання загальних термінів замість вузькоспеціалізованих. Вона підкреслює важливість несистемного сприйняття понять у військовому дискурсі. На думку Т. Корольової, військовий дискурс має особливі мовні характеристики, відмінні від інших видів дискурсу. Він характеризується високою насиченістю термінологічними одиницями та використанням клішованих форм, які регламентують військову діяльність, таких як команди, бойові документи, настанови, інструкції та статuti. Військовий дискурс визначається

як система концептів, що відображають реальні та уявні об'єкти, явища та їх взаємодію у військовій сфері, і має як раціональну, так і емоційну оцінку. Засоби вираження забезпечують комунікацію між членами військового співтовариства і з зовнішнім світом у різних ситуаціях [3, с. 379–380].

Військовий переклад щодо функціональної та комунікативної спрямованості є одним із видів спеціального перекладу та передбачає усний і письмовий переклад текстів, що містять військову лексику. Варто підкреслити, що надзвичайно важливими при перекладі військових текстів є точність та однозначність, відсутність художніх засобів виразності, оскільки вказані тексти часто є нормативними документами. можуть бути основою для воєнних дій або важливих рішень. Перекладачі повинні дотримуватися стандартизованих форм і усталених виразів, що не характерно для інших видів дискурсів. Військовий переклад вимагає точного вибору термінів і уникає використання стилістично забарвлених лексичних одиниць у письмових текстах, хоча така лексика може використовуватися в усному мовленні.

Терміносистема німецької військової лексики містить значну кількість термінів-реалій, яких немає в українській дійсності і тому для них не існує загальноприйнятих українських термінів-еквівалентів (наприклад: *der Alarm-Hangar* – ангар вильоту по тривозі). Вказані терміни найважче піддаються перекладу і для їх передачі зазвичай застосовують такі методи [2, с. 100]:

Дослівний переклад: коли терміни перекладають буквально, зберігаючи їхнє значення (наприклад, *der Flammenwerfer* – вогнемет; *die Panzerabwehrrakete* – протитанкова ракета).

Транслітерація: коли терміни передаються за допомогою звуків мови перекладу (наприклад, *der Feldwebel* – фельдфебель, *serjant*; *der Oberstleutnant* – оберстлейтенант, підполковник, вище військове звання офіцерського складу в Збройних силах Німеччини).

Транскрибування з перекладом або без нього: коли терміни передаються у звучанні мови оригіналу з перекладом або без (наприклад, *der Brigadier* – бригадир, командир корпусу, старший штабний офіцер швейцарської армії; *der Portepeunteroffizier* – старший унтер-офіцер у збройних силах Німеччини).

Описовий метод: коли терміни перекладаються за допомогою опису, оскільки чітких відповідників немає (наприклад, *der Panzerzerstörer* – самохідна артилерійська установка для знищення

танків; *die Blitzkriegführung* – стратегія блицкригу (стратегія блискавичної війни).

Варто також зауважити, що військовий дискурс має специфічну структуру, яка охоплює як синтаксичні конструкції, так і письмове оформлення. Перекладачі повинні зберігати тісний зв'язок з оригінальним текстом, дотримуватися стандартизованих форм, усталених виразів і кліше, щоб забезпечити цілісність повідомлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищенаведене, можемо стверджувати, що дослідження військової лексики має велике значення в сучасному світі, де глобалізація та міжнародне співробітництво у сфері безпеки і оборони набувають все більшої ваги. Військова термінологія є невід'ємною частиною професійної мови військовослужбовців та відіграє ключову роль у плануванні та проведенні військових операцій, обміні інформацією та навчанні. Дослідження її структури, функціональних особливостей і впливу на міжмовну комунікацію дозволяє забезпечити ефективну комунікацію між військовими структурами різних країн.

Військовий дискурс має специфічні лексичні особливості, такі як використання суміжних понять військової справи і політики, а також тенденцію до використання загальних термінів замість вузькоспеціалізованих. Він характеризується високою насиченістю термінами та використанням клішованих мовних форм, які регламентують військову діяльність. Таким чином, переклад військових текстів потребує точності, однозначності та дотримання стандартизованих форм, що забезпечує цілісність повідомлення. Такий підхід сприятиме покращенню взаєморозуміння та координації дій у військовій і цивільній сферах.

Вважаємо, що подальші дослідження у вказаній галузі мають зосередитися на детальному аналізі структурних особливостей військових термінів та їх перекладу на українську мову. Особливу увагу варто приділити розробці методик для навчання військових перекладачів та фахівців, що працюють у сфері військової комунікації, з метою покращення їх професійної підготовки та забезпечення точності і зрозумілості передачі інформації в кризових ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балабін В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу (англ. мова): підручник за ред. В. В. Балабіна. Київ : Логос, 2008. 587 с.
2. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 2013. №10. С. 96–102.
3. Корольова, Т., Соріч, Р., Александрова, О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*, 2021. Вип. 33. С. 369–382.
4. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд) : монографія за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.
5. Just, A. Die Entwicklung des deutschen Militärwortschatzes in der späten frühneuhochdeutschen Zeit (1500-1648). *Schriften zur diachronen und synchronen Linguistik*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2012. S.320.
6. Markowski A. *Językoznawca radzi*. Warszawa: Wojsko Ludowe, 1980. S.134.
7. Slater, A. *Militärsprache: Die Sprachpraxis der Bundeswehr und ihre geschichtliche Entwicklung*. Freiburg: Rombach Verlag KG, 2015. S. 275.
8. Begriffe-Lexikon. Bundeswehr erklärt von A – Z. URL: <https://www.bundeswehr.de/de/ueber-die-bundeswehr/begriffe-bundeswehr-glossar> (дата звернення: 20.06.2024)
9. Das große Militär-ABC. URL: <https://www.srf.ch/radio-srf-virus/aktuell/slang-im-militaer-das-grosse-militaer-abc> (дата звернення: 20.06.2024)